

2. Zimnyaya I. A. Psihologiya optimizatsii obucheniya inostrannomu yazyku v shkole / I. YA. Zimnyaya // Inostrannye yazyki v shkole. – 1986.– № 4. – S. 3-7.
3. Kolker YA. M. Rechevye sposobnosti: kak ih formirovat'? / YA. M. Kolker, E. S. Ustinova // Inostrannye yazyki v shkole. – 2000. – № 4. – S. 30-33, 54.
4. Lisnychenko A. P. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do tvorcho samorealizatsii v profesiinii diialnosti: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / A.P. Lisnychenko. – Vinnytsia, 2011. – 277s.
5. Lisnychenko A. P. Tsilepokladannia yak faktor initsiiuvannia samoorhanizatsii maibutnikh uchyteliv u navchalnii diialnosti / A. P. Lisnychenko // Nauka i osvita. – 2008. – # 1-2 (sichen-kviten). – S. 61-64.
6. Malafii I.V. Dydaktyka: navchalnyi posibnyk / I.V. Malafii. – Kyiv: Kondor, 2005. – 397 s.
7. Nemcov A. A. Celepolaganie kak tvorchestvo (nekotorye traditsionnye psichologicheskie podhody k izucheniyu tvorcheskoj lichnosti) / A. A.Nemcov // Pedagogika. – 2002. – № 4. – S. 15-20.
8. Osnickij A. K. Problemy issledovaniya sub"ektoj aktivnosti / A. K. Osnickij // Voprosy psichologii. – 1996. – № 1. – S. 5-19.
9. Podmazin S. I. Lichnostno-orientirovannoe obrazovanie: social'no-filosofskoe issledovanie / S. I. Podmazin. – Zaporozh'e : Prosvita, 2000. – 250 s.
10. Psihologicheskie mekhanizmy celeobrazovaniya / otv. red. O. K. Tihomirov. – Moskva : Nauka, 1977. – 297 s.
11. Psykholoho-pedahohichni aspekty realizatsii suchasnykh metodiv navchannia u vyshchii shkoli: /navch. posib. [za red. M.V. Artiushynoi, O.M. Kotykovoi, H.M. Romanovoi]. – K.: KNEU, 2007. – 528 s.
12. Khmel N. D. Psykholohichni umovy interioryzatsii tsilei v navchalnii diialnosti : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 / N. D. Khmel. – Odesa, 1994. – 20 s.
13. Scrivener J. Learning teaching. A guidebook for English language teachers. Macmillan publishers limited, 2005. – 435 p.

УДК 378.016:7

DOI 10.31652/2415-7872-2019-58-131-135

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗНАНЬ ПРО СПЕЦИФІКУ ВЗАЄМОДІЇ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ ВИРАЗНОСТІ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

Т. Т. Маринчук, Н. Л. Тодосієнко

Стаття присвячена актуальній проблемі професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів, що стосується питань його мистецької підготовки, оволодіння знаннями про специфіку різних видів мистецтва, їх природну сутність та функціонування, взаємозв'язки з людиною та суспільством. Автор переконливо доводить величезне значення різних видів мистецтва у моральному, духовному, естетичному вихованні молоді та юнацтва, закономірно окреслює поле професійної діяльності у цьому напрямі – виховувати у дітей любов до мистецтва, у привабливій доступній формі розкривати особливості та виражальний своєрідний смисл кожного виду мистецтва. Автор статті глибоко аналізує ряд попередніх наукових досліджень цієї проблеми, зокрема праці видатних музикознавців, педагогів, психологів, визначаючи актуальність наступних спроб дослідження цих проблем, їх визначального впливу на сьогочасні розвідки у даному напрямі. Таким чином, автором окреслюється мета даної статті як можливість розкрити специфіку взаємодії виражальних засобів музичного й образотворчого мистецтва з метою розширення професійних знань майбутніх вчителів. У змісті статті центральним питанням є розгляд процесу сприймання, аналізу, інтерпретації художніх творів. Тому автор особливо увагу акцентує на цілеспрямованій взаємодії у даному процесі педагога та учнів, художньо-педагогічному спілкуванні на предмет вивчення та аналізу мистецького об'єкту з метою глибокого усвідомлення учнями емоційної палітри, ідейно-образного змісту твору мистецтва. Художньо-педагогічне спілкування розглядається автором як метод педагогічного керування процесом сприймання художнього твору. У другій частині статті розкриті особливості взаємовпливу і взаємодії виражальних засобів різних видів мистецтва, їх значення і роль у створенні цілісного художнього образу мистецького твору. Автор розглядає деякі аспекти виникнення художніх асоціацій під час сприймання творів мистецтва, аналізує ідеї використання кольоромузики в художній практиці, пропонує методичні підходи до засвоєння майбутніми вчителями художніх знань, що сприяють активізації процесу фахової підготовки вчителів початкових класів. У змісті статті наводяться ілюстрації художнього синтезу творів музичного і образотворчого мистецтва.

Ключові слова: виражальні засоби різних видів мистецтва, синтез різних видів мистецтва, художні асоціації, кольоромузика, світломузика.

FORMATION FOR FUTURE TEACHERS KNOWLEDGE ABOUT THE SPECIFICITY OF THE INTERACTION OF ARTISTIC MEANS OF DIVERSITY OF DIFFERENT CULTURES OF ART

T. Marinchuk, N. Todosienko

The article is devoted to the actual problem of professional growth of the future elementary school teacher, concerning the issues of his artistic preparation, mastering knowledge about the specifics of different types of art, their natural essence and

functioning, interrelations with the person and society. The author convincingly proves the importance of different types of art in the moral, spiritual, aesthetic education of youth and youth, naturally defines the field of professional activity in this direction - to nurture the love of children in art, in an attractive accessible form to reveal the peculiarities and expressive peculiar meaning of each kind. The author of the article deeply analyzes a number of previous scientific researches of this problem, in particular the works of eminent musicologists, educators, psychologists, determining the relevance of subsequent attempts to study these problems, their decisive influence on the current intelligence in this direction. Thus, the author outlines the purpose of this article as an opportunity to uncover the specifics of the interaction of expressive means of musical and visual arts in order to expand the professional knowledge of future teachers. In the content of the article, the central issue is the consideration of the process of perception, analysis, interpretation of works of art. Therefore, the author pays special attention to the purposeful interaction in this process of the teacher and students, artistic and pedagogical communication for the purpose of studying and analysis of the art object with the purpose of deep understanding by students of emotional palette, ideological-figurative content of the work of art. Artistic and pedagogical communication is considered by the author as a method of pedagogical management of the process of perception of a work of art. In the article the features of interference and co-operation of expressive facilities of different types of art, their value and role in creation of integral image of artistic work are exposed. An author examines some aspects of origin of artistic associations during perception of works of art, offers the methodical approach to mastering of artistic knowledge by future teachers that activate the process of professional preparation of primary school teachers. In the content of the article the illustrations of artistic synthesis of pieces of music and fine arts are proposed.

Key words: means of expressiveness of different types of art, synthesis of different types of art, artistic associations, color music, light music.

Мистецтво є невід'ємною складовою духовної культури суспільства, специфічним видом практично-духовного освоєння світу і має неоціненне значення для цілісного виховання особистості, її інтелектуального, естетичного, морального та духовного розвитку. Вже у початковій школі вчитель знайомить учнів з різними видами мистецтва та засобами їх виразності, у доступній формі пояснюючи природу та виражальну специфічність кожного виду мистецтва. Тому й сам педагог повинен добре усвідомлювати особливості видів мистецтва, їх природу, зв'язки з об'єктивною реальністю. Через спілкування з мистецтвом учні залучаються до світу художніх образів, що сприяє формуванню духовного світу особистості. Література, музика, образотворче мистецтво, театр і кіно стають плідним ґрунтом для використання міжпредметних зв'язків та проведення інтегрованих уроків. Тому на вчителя покладено важливе завдання залучення школярів до спілкування з творами мистецтва, формування навичок осягнення змісту художніх творів. Для цього замало знань з основ наук і методик навчально-виховної роботи. Необхідне ще й уміння передавати ці знання у процесі живого і безпосереднього спілкування з учнями. Дане твердження актуалізує проблему формування у майбутніх вчителів знань про специфіку художніх засобів виразності, зокрема в аспекті взаємодії різних видів мистецтва.

Виникнення і закріплення засобів художньої виразності, способів організації мистецького матеріалу регулюється суворим естетичним відбором, що відповідає конкретним художнім завданням і загальним нормам художнього сприйняття. Конструктивні можливості засобів виразності мистецтва мають об'єктивний характер, смислово обумовленість, оцінюються як способи розкриття художнього змісту та утворюють єдину систему. Зокрема, такий підхід до системи засобів музичної виразності демонструють роботи Л.Мазеля [5], М.Бонфельда [2;3] і В.Медушевського [7]. Кожний з певних музично-виражальних засобів досліджувався у працях окремих музикознавців. Так, на проблемах ритму і мелодики зосереджують увагу В.Холопова [12], Л.Мазель [6], С.Павлюченко [8], М.Тіц [9]; питання гармонії як важливого засобу музичної виразності артикулюються у працях Ю.Холопова [13], Ю.Тюліна [11] та ін. Спроба узагальнення підходів до засобів музичної виразності міститься у навчально-методичному посібнику О.Верещагіної і Т.Маринчук [4], розрахованому саме на підготовку майбутніх вчителів. Розвиток теоретичного та філософського аспектів мистецтвознавства потребує дослідження засобів виразності в їх сукупності як на сучасному етапі, так і в ретроспекції, що допомагає віднайти першопричини обумовленості мистецьких взаємовпливів.

Метою статті є розкриття специфіки засобів виразності в аспекті взаємодії музичного й образотворчого мистецтва, усвідомлення яких постає необхідною складовою фахової підготовки вчителів початкових класів.

Пізнавально-творчі можливості школярів розвиваються у процесі активної творчої діяльності, цілеспрямованого аналізу творів мистецтва. Лише безпосередня діяльність є запорукою глибоких переживань, отримання естетичної насолоди, формування високих художніх смаків і переконань. З перших кроків навчання в загальноосвітній школі діти прилучаються до творів образотворчого мистецтва та музики, які є могутнім засобом виховання. Мистецтво надає естетичного забарвлення усьому духовному життю людини. Якщо змістовність духовної культури становлять світоглядні, моральні та естетичні цінності суспільства, то мистецтво є художнім способом вираження цих цінностей. Створюючи художній образ світу й людини, розкриваючи ціннісне й психологічне багатство особистості, організовуючи духовне

спілкування між людьми і поколіннями, мистецтво стає незамінним способом творчого збагачення естетичного досвіду людства, його актуалізації і впливу на підростаюче покоління. Проте мистецтво може виконати свою естетичну, виховну і пізнавальну функцію лише тоді, коли діти по-справжньому навчаються слухати і чути музику, сприймати зразки образотворчого мистецтва.

Процес сприймання художніх творів реалізується лише за умов цілеспрямованої взаємодії вчителя та учнів, єдності педагогічно спрямованого спілкування з дітьми і художньо осмисленого та емоційно насиченого спілкування з твором мистецтва. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування процесом сприймання художнього твору характеризується низкою особливостей:

- рівноправністю учасників у судженнях й оцінці творів мистецтва;
- підвищеною увагою вчителя до реакції учнів;
- наявністю взаємозв'язків їх переживань, різних контекстів, точок зору, позицій;
- щирою зацікавленістю вчителя в успіхах учнів;
- активізацією особистісних проявів у процесі сприймання й осмислення мистецтва.

Інтегровані форми навчання передбачають наявність обізнаності педагога у засобах виразності суміжних видів мистецтв. Особливо міцною є система взаємозв'язків між музикою та образотворчим мистецтвом, які оперують різними засобами виразності, але спрямовані на пряме чи опосередковане відображення об'єктивної реальності. У процесі художньої комунікації майбутні педагоги приходять до усвідомлення, що світ мистецтва є надзвичайно багатим, складним і різноманітним. Кожен його вид має численні різновиди, роди, жанри тощо. В одному випадку твір мистецтва постає перед нами як матеріальний предмет (скульптура, картина, будівля), у другому – як розгорнутий у часі процес (словесний або музичний), у третьому – як дія, що відбувається у просторів й часі (танець, вистава, кінофільм).

Кожному виду мистецтва притаманні свої особливі засоби створення художнього образу, що слугують засобами відображення дійсності. Вони наділені специфічними для певного виду мистецтва закономірностями, які проявляють себе у змістовному і художньо-естетичному плані. Різні види мистецтва не є взаємозамінними. Вони утворюють єдину динамічну систему, єдиний організм із загальними закономірностями. Між видами мистецтва існує не лише сюжетний або хронологічний, але й внутрішній і життєвий зв'язок, адже усі вони народжені з єдиного джерела – реального життя, яке однаковою мірою живить творчість композитора, художника, скульптора, письменника.

Сучасне мистецтво характеризується двома протилежними тенденціями: тяжіння до синтезу видів мистецтва та збереження суверенності кожного окремого виду. Діалектичне протиріччя цих тенденцій веде не до поглинання одних мистецтв іншими, а до їх взаємозбагачення, ствердження необхідності існування різних видів мистецтв, кожний з яких зберігає свою самостійність. Розподіл мистецтв на види носить закономірний характер і є наслідком як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Різні види мистецтва потребують різних засобів художньої виразності. Мова ліній, звуків, кольорів, якими користується мистецтво, виникла не тільки тому, що в реальному світі існують кольори, лінії, звуки, але й тому, що вони мали певне значення в житті людей та отримали певний зміст.

Б.Асаф'єв вважав можливим обґрунтувати розподіл мистецтв на різні види, спираючись на особливості їх художньої мови. Так, можна поділити усі мистецтва на «інтонаційні» (музика і поезія як мистецтва висловлювання) і «німі» (скульптура як «застигла мова» тіла та його рухів, живопис, архітектура, пантоміма) [1]. Види мистецтва відрізняються один від одного ще й тим, що відображають різні явища і користуються різними засобами виразності. Основа існування всіх видів мистецтв, безумовно, міститься в самому предметі мистецтва – багатогранності об'єктивного світу, різні прояви якого не можуть в повній мірі бути розкриті засобами тільки одного виду мистецтва. Звичайно, може бути, що одні й ті ж самі життєві явища відображаються різними видами мистецтва. В якості прикладу можна навести казку-поему О.С.Пушкіна «Руслан і Людмила», що стала основою однойменної опери М.І.Глінки або поему М.Лермонтова «Демон», яка перегукується з живописним полотном М.Врубеля та оперою А.Рубінштейна. Можна пригадати, що симфонічна п'єса К.Дебюссі «Хмари» викликає безпосередні асоціації з численними картинами К.Моне. Проте в зображенні одних і тих самих явищ різні види мистецтва звертають увагу на їх різні сторони, які не можуть бути виражені в повній мірі у суміжних видах.

Взаємозв'язок між видами мистецтва ґрунтується на тому, що вони існують не тільки в певних відносинах у просторі і часі, але й в художніх – змістових, образно-композиційних, стильових контекстах. Такий зв'язок, наприклад, породив виникнення опери під впливом театру і поезії як спроби відтворення драми в музиці. Засоби виразності розкривають найголовнішу видову особливість художньої творчості. Вони залежать від предмету відтворення, художнього завдання та природи матеріалу творчості. Ці фактори надають специфічності видам мистецтва і одночасно створюють їх зв'язок. Так, часом одні види мистецтва користуються засобами виразності інших. Наприклад, специфічним засобом виразності графіки є лінія, але графіка користується і кольором – засобом, який вона запозичила із живопису. Хореографія як мистецтво

пластичного руху використовує пластичні засоби скульптури. Проте повну картину світу можна відтворити тільки сукупністю засобів виразності усіх видів мистецтва.

Закономірно, що засоби виразності одного виду мистецтва породжують асоціації з іншим мистецтвом. Навіть терміни, що використовують художники і музиканти мають багато спільного. Зокрема такими визначеннями стали тональність, колорит, яскравість полотен (живописних і музичних). Російський композитор М.Римський-Корсаков аналогію між кольорами у живописі і тембрами у музиці вважав безсумнівною. Литовський композитор і художник Н.Чюрльоніс до низки своїх музичних творів створював відповідні цикли картин. Таким чином з'явилися музичні і живописні полотна «Море», «В лісі», «Сонатне алегро», «Фуга» тощо. На взаємозв'язок різних видів мистецтва вказував й композитор-романтик Ф.Ліст. Під час подорожі Італією і знайомства з шедеврами Рафаеля та Мікеланджело композитор, як він сам неодноразово згадував у листах до друзів, став краще розуміти стрункість музики Моцарта і Бетховена. Також Ф.Ліст вбачав ментальну спільність між художником Тиціаном і композитором Россіні. Найяскравіше взаємозв'язок музики і живопису в творчості Ліста проявляється у фортепіанному циклі «Роки мандрів», в якому п'єса «Заручини» створена під враженням картини Рафаеля «Заручини Марії». Взаємодія засобів виразності живопису і музики дозволяє говорити про «музикальність живопису» і «живописність музики». Так, розглядаючи картину, глядач використовує не лише зір, а всі органи чуттів.

Взаємозв'язок засобів виразності живопису і музики усвідомлювали митці доби романтизму. Музыка жила в композиції полотен, гармонії фарб, музичності ритмів, грі світлотіні, колориті. У романтиків «завунали» пейзаж, історичні полотна, портрети. Французький художник Ежен Делакруа часто створював портрети музикантів, вид діяльності яких можна було упізнати одразу. Особливе враження справляє «музикальність» портрету Фредеріка Шопена кисті Делакруа. На вогняному фоні майстер зобразив напружене обличчя аскета, заглибленого в тяжку думу. Його голова ніби виступає з полум'я. Глядач відчуває його страждання, що рветься з полотна, і ніби чує звуки його романтично-бунтівної і водночас ніжно-проникливої музики.

Художню спорідненість музики і живопису майбутнім педагогам можна розкрити і на прикладі творчості американського художника другої половини XIX століття Джеймса Уістлера. Цикл портретів ірландки Джо він називає симфоніями за аналогією з відомою поемою Т.Готье «Симфонія в білому мажорі». Після цих портретів художник почав називати свої роботи аранжуваннями, гармоніями, ноктюрнами. Так з'явилися «Аранжування в сірому і чорному» (портрет матері), «Ноктюрн у сірому і сріблястому», «Ноктюрн у чорному із золотом» (пейзажі). Слід усвідомлювати, що назви полотен не є механічним перенесенням прийомів майстерності з музики у живопис. «Музикальність» картин Дж. Уістлера відчутна у колориті, грі кольорів. Художник вважав, що головну увагу слід приділяти основному кольору, який, подібно лейтмотиву в опері, проходить крізь увесь твір.

Учням молодшого шкільного віку буде легше сприймати музичні образи, які пов'язані з образами зоровими. Тому майбутній педагог вже може використати певні добірки творів, в яких відчутний тісний взаємозв'язок музичного мистецтва і живопису. Серед доступних для дитячого сприйняття музичних творів, які створені під впливом живописних робіт можна використати «Картинки з виставки» М.Мусоргського, створені під впливом малюнків Гартмана; «Маленьку різдвяну сюїту» Дж. Крамба, що виникла під враженням від фресок Арренської капели в італійському місті Падуя. З музики українських композиторів можна запропонувати фортепіанну сюїту «Картини російських живописців» І.Шамо, кожна п'єса якої є програмної і має назву живописного полотна. Також можна залучити твори, в яких композитори створюють музичні портрети, зокрема «Женці», «Збиральники винограду» Ф.Куперена; «Селянка», «Циганка» Ж. Л. Рамо; «Дівчина з волоссям кольору льону» К.Дебюссі. Слід зазначити, що використання цих творів водночас буде залучати дітей і до сприйняття музики різних історичних і національних стилів, адже у перелік увійшли музичні зразки від початку XVIII до XX століття.

В усвідомленні специфіки засобів виразності музики і живопису важливим є ознайомлення майбутніх вчителів з поглядами і відчуттями музичного кольору, якими володіли Р.Вагнер, К.Дебюссі, М.Римський-Корсаков, О.Скрябін. Вперше поєднати звук, тональність з кольором вдалось О.Скрябіну. Він задумав свою симфонічну поему «Прометей» збагатити партією «світлового клавіру». Цю ідею композитор пояснив тим, що Прометей є символом творчого начала, активної енергії Всесвіту. Саме тому композитор хотів підсилити звукове враження світлом, щоб відобразити свій художній задум – ледь окреслені надії людства перетворюються на сліпучий блиск, екстаз звільненої думки. По можливості бажано переглянути зі студентами фільм режисерів Ю.Серова та Д.Рождественського за поемою «Прометей» О.Скрябіна (1980). У фільмі світлова стрічка, зображена паралельно звучанню музики, була відтворена за публікаціями партитури із зауваженнями самого композитора.

Ідея світломузики виникла не випадково. Науці відомо про сильний вплив кольору на настрій та навіть здоров'я людини. Це підтверджено дослідженнями фізіологів, які зазначають, що кольори тим сильніше впливають на нервову систему, чим ближче вони знаходяться до початку сонячного спектра. Так, червоний

колір викликає лють не лише у биків та індіанських півнів, але й збуджує людей. Зелений колір створює відчуття спокою. Дослідники світломузики стверджують, що колір як засіб виразності у живопису загострює почуття прекрасного у людині. При монотонних звуках очі краще відчують зелено-блакитні кольори, а гаряче-червоні розрізняють погано. Саме тому музиканти постійно шукають відповідність кольору і музичного тембру, тональності, ладу.

Висновки. Отже, охарактеризувавши специфіку засобів виразності у контексті взаємодії музики та образотворчого мистецтва, можна прийти до висновку, що така взаємодія зумовлена естетичною природою цих видів мистецтва, єдиними законами художнього мислення, діалектикою людського пізнання. Доцільне використання художніх творів різних видів мистецтва у навчально-виховній роботі дає змогу вирішувати складні завдання осягнення конкретного художнього змісту з опорою на художній досвід учнів певної вікової групи. Співдружність мистецтв у навчально-виховному процесі буде доцільною лише тоді, коли кожний вид мистецтва збереже свою специфіку і форму художнього мислення. За умови ігнорування такої специфіки, взаємодія мистецтв порушується і втрачає педагогічну доцільність. Педагог повинен пам'ятати, що ефективність використання творів різних видів мистецтва визначається не кількістю звернень до художніх творів, а ступенем їх допомоги у сприйнятті художнього змісту мистецького твору.

Література

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б. Асафьев – Ленинград : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Бонфельд М. Введение в музыкознание: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / М. Бонфельд. – Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 224 с.
3. Бонфельд М. Анализ музыкальных произведений: Структуры tonальной музыки. – Ч.1. / М. Бонфельд. – Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 250 с.
4. Верещагіна О., Маринчук Т. Засоби музичної виразності та їх роль у процесі формотворення: навчально-методичний посібник/ О.Верещагіна, Т.Маринчук. – Вінниця, 2000. – 91 с.
5. Мазель Л. О системе музыкальных средств и некоторых принципах художественного воздействия музыки /Л.Мазель // Интонация и музыкальный образ. – Москва : Музыка, 1965. – С.225 – 264.
6. Мазель Л. Проблемы классической гармонии /Л.Мазель. – М. Музыка, 1972. – 313 с.
7. Медушевский В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.Медушевский. – Москва : Музыка, 1976. – 254 с.
8. Павлюченко С. Питання мелодики / С.Павлюченко. – Київ : Музична Україна, 1974. – 42 с.
9. Тиц М. О тематической и композиционной структуре музыкальных произведений / М.Тиц.– К.: Музична Україна, 1972. – 284 с.
10. Тюлин Ю. Учение о гармонии/ Ю.Тюлин. – М.: Музыка, 1966. – 224 с.
11. Тюлин Ю. Учение о музыкальной фактуре и мелодической фигурации /Ю.Тюлин. – М.: Музыка, 1976. – 165 с.
12. Холопова В. Вопросы ритма в творчестве композиторов XX века/ В.Холопова. – М., Музыка, 2003. – 304 с.
13. Холопов Ю. Гармония: Теоретический курс: учебник /Ю.Холопов. – СПб.: Лань, 2003.- 544 с.

References

1. Asafev B. Muzykalnaya forma kak process / B. Asafev – Leningrad : Muzyka, 1971. – 376 s.
2. Bonfeld M. Vvedenie v muzykoznanie: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedenij / M. Bonfeld. – Moskva : Gumanit. izd. centr VLADOS, 2001. – 224 s.
3. Bonfeld M. Analiz muzykalnyh proizvedenij: Struktury tonalnoj muzyki. – Ch.1. / M. Bonfeld. – Moskva : Gumanit. izd. centr VLADOS, 2003. – 250 s.
4. Vereshagina O., Marinchuk T. Zasobi muzichnoyi viraznosti ta yih rol u procesi formotvorenniya: navchalno-metodichnij posibnik/ O.Vereshagina, T.Marinchuk. – Vinnicya, 2000. – 91 s.
5. Mazel L. O sisteme muzykalnyh sredstv i nekotoryh principah hudozhestvennogo vozdejstviya muzyki /L.Mazel // Intonaciya i muzykalnyj obraz. – Moskva : Muzyka, 1965. – S.225 – 264.
6. Mazel L. Problemy klassicheskoy garmonii /L.Mazel. – M. Muzyka, 1972. – 313 s.
7. Medushevskij V. O zakonomernostyah i sredstvah hudozhestvennogo vozdejstviya muzyki / V.Medushevskij. – Moskva : Muzyka, 1976. – 254 s.
8. Pavlyuchenko S. Pitannya melodiki / S.Pavlyuchenko. – Kiyiv : Muzichna Ukrayina, 1974. – 42 s.
9. Tic M. O tematiceskoy i kompozicionnoj strukture muzykalnyh proizvedenij / M.Tic. – K.: Muzichna Ukrayina, 1972. – 284 s.
10. Tyulin Yu. Uchenie o garmonii/ Yu.Tyulin. – M.: Muzyka, 1966. – 224 s.
11. Tyulin Yu. Uchenie o muzykalnoj fature i melodicheskoy figuracii /Yu.Tyulin. – M.: Muzyka, 1976. – 165 s.
12. Holopova V. Voprosy ritma v tvorchestve kompozitorov XX veka/ V.Holopova. – M., Muzyka, 2003. – 304 s.
13. Holopov Yu. Garmoniya: Teoreticheskij kurs: uchebnik /Yu.Holopov. – SPb.: Lan, 2003.– 544 s.